

HRAD STRÁDOV A JAROŠ LACEMBOK Z CHLUMU

Jaroslav TEPLÝ

Záměrem předložené studie je podat obraz Jaroše Lacemboka z Chlumu a hradu Strádova. Jaroš je osoba vystupující v pramenech v letech 1350–1374, hrad Strádov, jehož byl Jaroš držitelem, je v dnešním stavu zřícenina v Železných horách nad údolím Chrudimky.

Jaroš patřil k jedné z větví rodu, jehož predikát byl „z Chlumu“, rodu erbu děleného štítu se stupněm (převážně) vpravo, a to jeho větve, jež podle hradu Lacembok měla přízvisko „Lacembokové“, pročež (občas) užívala také predikátu „z Lacemboku“.

Za daného stavu pramenné základny lze z této větve zobrazit blíže pouze dva muže, a to Jaroše z Chlumu zvaného též Jaroš Lacembok a jeho syna, v pramenech nejčastěji vystupujícího pode jménem Jindřich Lacembok z Chlumu. Všichni ostatní z větve Lacemboků, ať již Jaroše a Jindřicha předkové, současníci nebo potomci, nejsou v pramenné základně, pokud se v ní vůbec objeví, a tudíž pokud se objeví i v této studii, než pouhými jmény osob „bez tváří“.

Místní jméno Chlum a řada jeho derivátů, např. Chlumeck, Chlumeck, včetně osad již zaniklých, derivátů až k místnímu jménu Chlumská, zabírá v topografických pracích několik stran. V Čechách těchto lokalit nalezneme dvaasedmdesát, na Moravě devatenáct; výčet jmen pomístních s tímto appellationem a s jeho deriváty bude ještě vyšší. Ale ať jméno pomístní nebo místní, appellation *chlum* znamená vždy totéž: kopec, obvykle nižší, někdy i protáhlý, víceméně bez skalnatých útvarů, někdy holý, někdy zalesněný. Základ slova je všeslovanský.¹⁾

1) PROFOUS, Antonín – ŠMILAUER, Vladimír – SVOBODA, Jan: *Místní jména v Čechách I-V*, Praha 1949–1960, zde II, s. 13–22; HOSÁK, Ladislav – ŠRÁMEK, Rudolf: *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I-II*, Praha 1970–1980, zde I, s. 319–320; OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, Libuše a kol.: *Pomístní jména v Čechách*, Praha 1995, s. 264.

Při tak hojném výskytu appellationa *chlum* nemůže překvapit, že ve čtrnáctém a patnáctém století bylo predikátů „z Chlumu“ několik, takže tento predikát váže se v českomoravské heraldice k sedmi rodům.²⁾ V této studii nás zajímají se stejným predikátem z Chlumu rody dva, ale s erby zcela rozdílnými, rody vedle sebe existující v časovém rozmezí století třináctého až sedmnáctého (a v potomcích bez predikátu možná dodnes).

Východiště rodu a erbů Lacemboků z Chlumu není ani hrad Košumberk na rozhraní Chrudimska a Mýtska, ani hrad Chlum na rozhraní středního a jižního Čáslavska; za pramenně doloženými předky Lacemboků z Chlumu musíme putovat do Boleslavska. Jihovýchodně a jihojihovýchodně od centra Mladé Boleslavi rozkládá se poměrně rozlehlá a jenom mírně zvlněná tabule, výrazně vynikající nad terén zejména při pohledu z jihu a jihozápadu od Černavky či od Voděrad, viděna odtud, má kóta Hrádek nad terénem převýšení dobrých 130 až 140 metrů. V místě jejího převýšení jsou dvě polohy. Ta severnější s kótou Chlum 355 m jsou Švédské šance, ta jižnější poloha s kótou 339 m je Hrádek, mezi nimi nachází se obec Chloumek. Obě polohy mají valové zavření, částečně ovšem snesené, zato dosud uchované jednotlivé části tohoto zavření jsou pohledově místy velmi výrazné a mohutné. Za současného stavu poznání obou objektů zajímá nás v této chvíli pouze poloha jižnější, Hrádek. Pokládáme ji totiž za fortifikaci ze třináctého, a snad dokonce i ze dvanáctého století, aniž bychom chtěli vyloučit, že sama možná byla vestavěna do staršího hradiště.³⁾

Sem na tento Hrádek u Chloumku a poté do blízkých Dobrovic kladou se počátky „rodu pánů z Chlumu, jichž erbem byl štít stupněm na červené a stříbrné pole rozdělený“, rodu rozešedšího se posléze podle držby do řady větví. Za „praotce“ (přesněji: za první známou osobu z pramenů) tohoto

2) SEDLÁČEK, August: *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty*, sv. I, Praha 2001, s. 464.

3) SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého I–XV*, Praha 1882–1927, zde X, s. 333–334; SKLENÁŘ, Karel: *Archeologické památky: Čechy, Morava, Slezsko*, Opava 1993; LUTOVSKÝ, Michal: *Po stopách prvních Přemyslovců I*, Praha 2006, s. 182–187; ABUŠINOV, Roman – SUČKOVÁ, Kateřina: *Staroslovanské hrady*, Příbram 2005, s. 286; GOJDA, Martin: *Česká raně středověká hradiště*, In: SOMMER, Petr – TŘEŠTÍK, Dušan – ŽEMLIČKA, Josef (edd.): *Přemyslovci: budování českého státu*, Praha 2009, s. 86, s. 94; VONDRUŠKA, Vlastimil: *Život ve staletích: lexikon historie, 12. století*, Brno 2009, s. 9–10. Autorova terénní obhlídka zmíněných objektů. Košumberk, zřícenina hradu a městská část obce Luže, o. Chrudim; Chlum, zřícenina hradu v lokalitě Chlum, o. Kutná Hora; Chloumek, o. Mladá Boleslav.

rodu má August Sedláček muže jménem *Mstidruh*, jenž jako *castellanus Pragensis* byl svědkem v listinném spuriu krále Přemysla I. Otakara (bez denního data, měsíc březen) z roku 1220. Stejnomený sice, ale jiný *Mstidruh*, za krále Václava II. purkrabí Pražského hradu, přivěsil v roce 1297 k jiné listině pečeť, v jejímž otisku je štít dělený stupněm. Tento *Mstidruh* z roku 1297 by s jistou dávkou pravděpodobnosti mohl být potomkem kastelána Mstidruha z roku 1220, a také, s dávkou pravděpodobnosti snad větší, by mohl býti, či snad byl, předkem následujících osob s predikátem z Chlumu, totiž těch z Chlumu s přízviskem Lacembok respektive s predikátem z Lacemboku. Vzhledem ke predikátu z Chlumu, a zvláště pak ke jménu Jaroš zajímá nás z nich zejména Jaroš z Chlumu (1297).⁴⁾

Svým původem je slovo Lacembok jako osobní jméno rozpoznávací přezdívkou, vstoupivší časem do role přízviska, a odtud posléze do role v dnešním slova smyslu příjmení, zároveň ale také do role predikátu, byť jenom občasného. Samo slovo „Lacembok“ je však původem místní jméno, totiž jméno hradu. Jako s přízviskem přecházejícím do role jména osobního poprvé s tímto slovem přicházíme do styku v listině z 25. července 1350, vydané v Heřmanicích bratry Ješkem z Mrchojed a Modlibohem z Heřmanic, kterouž oba bratři klášteru ve Vilémově prodávají dvůr v Heřmanicích. Listinu bratrům svědčili tři muži, seřazení podle svého společenského významu: *d(ominus) Genissius de Chlum, d(ominus) Jarossius dictus Laczenbock, Petrus dictus Sczetin, (pan Jeniš z Chlumu, Jaroš řečený Lacembok, Petr řečený Štětín)*.

Erbem Jenišovým je v pečeti listiny štít se dvěma pruhy; tři pruhy (zlaté na modrém poli, barvy ovšem známe až z mladších pramenů) bude mít tento štít až v roce 1417. Erbem Jaroše řečeného *Lacembok* je v pečeti listiny štít dělený stupněm (vrchní pole stříbrné, dolní červené, rovněž zde známe barvy až z mladších pramenů). Vladykové ze Štětína měli klenot i štít s erbovním znamením kačera.⁵⁾ Shora zmíněný Jaroš řečený

4) Codex diplomaticus et epistolaris Bohemiae (CDB) I-V/4, Praha 1904–2000, zde I, č. 375, s. 410–412; KOLÁŘ, Martin – SEDLÁČEK, August: *Českomoravská heraldika I-II*, Praha 1902–1925, zde II, s. 135; SEDLÁČEK, August: *Hrady X*, s. 333–334, 340–341. K tradici jména poznamenejme, že ještě v roce 1599 přichází jméno *Mstidruh* stále s predikátem z *Chlumu*, a to na statku Horní Bousov; PEKAŘ, Josef: *Kniha o Kosti*, Praha 1970,⁴⁾ s. 191; Dobrovice, o. Mladá Boleslav.

5) Mrchojedy, 8 km západně od Uhlířských Janovic; Heřmanice, 9 km severovýchodně od Habrů; Chlum, 13,5 km jižně od Čáslavi. Štětín, zaniklá tvrz a zaniklá ves 6 km jihovýchodně od (středu) Pardubic. Dnes je pozůstatkem osídlení jen bývalý mlýn s místním jménem Štětín; KOLÁŘ, Martin

Lacembok z roku 1350 má erb stejný jako již zmíněný Mstidruh, purkrabí Pražského hradu z roku 1297, tudíž Lacembokové jsou jednou z větví rodu již zmíněného, rodu původem z Boleslavska s predikátem z *Chlumu*. Mstidruh a Jaroš měli stejnou krev, ale zda Jaroš byl přímým potomkem Mstidruhovým nevíme, tak sdílné naše prameny zase nejsou.

Svoje neobvyklé přízvisko Lacembok měl Jaroš zvaný Lacembok podle hradu, který pramenně známe poprvé z protokolu dvorských desek z 23. prosince 1414, a to jako *Laczenbok alias Zyekew*, poté z rejstříku manství k Vyšehradu z 22. března 1415, a to slovy *Laczenbock castrum et Soboborz curia arature cum duabus agriculturis, agris desertis, pratis, silvis, rivis ... ad verum ius hereditarium ... (Lacembok hrad a Soběboř dvůr poplužní se dvěma poplužními poli pustými loukami lesy řekami ... ke pravému právu dědickému...)*.

V terénu lze hrad Lacembok, přesněji řečeno jeho pouhé neveliké zbytky, nalézt v lese asi tři kilometry na sever od Ledče nad Sázavou, severoseverovýchodně od lokality Souboř nad západním břehem Vrbeckého potoka.

Jeno ojedinělost tkví v tom, že hrad zřejmě nebyl od svého počátku až do doby opuštění přestavován; bylo-li vůbec ve smyslu zděné stavby co přestavovat, jest totiž otázkou, zda některé části či dokonce většina hradu nebyly dřevěné. Obrys hradu je dán obvodovým opevněním dochovaným v celém rozsahu, ovšem pouze v podobě valů, jež sice mohou být výsledkem rozpadu kamenné obvodové zdi, ale je právě tak dobře možné, že zeď stála na valu, a že kámen již dávno rozvezli chtivci kamene, pokud ovšem na valu zčásti sypaném a zčásti vyřezaném z terénu nebyla pouhá kůlová palisáda. Ať tak nebo onak, chodíme v terénu po obrysu hradu jako by po plastické mapě, jenomže s měřítkem neobvyklým, totiž jedna ku jedné.

August Sedláček soudil, že jméno Lacembok je zkomoleninou původního jména *Lanzenbach*, a vznik hradu připsal již zmíněnému Jarošovi z Lacemboku do doby někdy před rokem 1350, což říká také současná kastelologie. Vzdor tomu se však domníváme, že původ hradu může být starší. Držbou ke hradu Lacembok byly v nedaleké (a dodnes neveliké) vsi Souboř pouze čtyři poddanské usedlosti a poplužní dvůr, k tomu pole, louky a sedm lánů lesa, což je dnešních asi 120 až 140 ha. Tudíž statek skrovný, slušící spíše někomu obdařenějšímu (nikoliv ale až příliš zámožnému) z nižší

– SEDLÁČEK, August: *Českomoravská heraldika II*, s. 134, 135, 240; TEPLÝ, Jaroslav: *Feudální pozemková držba v předhusitském Chrudimsku*, Pardubice 1997, s. 99, č. 88.

čili drobné šlechty. Prostota hradu Lacembok je až nápadná, naproti tomu pramenné zprávy z doby pozdější naznačují, že Jaroš zcela bez majetku nebyl. Z dalších držitelů hradu Lacembok známe ještě jména *Hassko de Laczenbok* z roku 1384 a Prokop z Lacemboku, jenž zemřel v roce 1414 bez dědiců, takže král Václav IV. v odúmrtním řízení hrad Lacembok svěřil jako léno k Vyšehradu Martinu Kladnému z Těchlovic. Poté se řada jmen trhá, jako další držitelku hradu Lacembok známe až Anežku z Alberovic z let 1461–1465, za níž byl hrad zřejmě ještě obýván.⁶⁾

Jaroš zvaný Lacembok svůj hrad Lacembok a jeho statek opustil, ať již jej zastavil, nebo prodal, což se stalo patrně v letech padesátých čtrnáctého století. Příčinou toho nejspíše byl přesun jeho aktivit z Čáslavska do sousedního Chrudimska.

Vůbec první dochovanou pramennou zprávou o takovémto jeho počínání je vklad do zemských desek z 24. července 1351, jímž Bernard z Mrdic postoupil část své držby dvěma dalším účastníkům převodu, a to vlastnímu bratru Jarošovi z Mrdic a Jarošovi z Lacemboku (*Jarossii de Laczenbok*). S vysokou mírou pravděpodobnosti je tento Jaroš z Lacemboku náš *Jarossius dictus Laczenbock* ze shora citované listiny z 25. července 1350, ačkoliv naprosto spolehlivý pramenný doklad o tom nemáme. Zato podle obsahu vkladu a podle osobního jména Jaroš [z Mrdic] lze uvažovat o příbuzenství obou rodů, z nichž jedním byl rod štítu děleného stupněm s predikátem z Chlumu a s přízviskem Lacembok, druhým rod štítu s erbovním znamením jednoho lekna s predikátem z Mrdic. Zato za téměř jisté můžeme mít to, že příbuzenství obou rodů vzniklo již v některé z předchozích generací, a jak jinak než sňatkem, což ovšem naznačuje jednak dřívější počátek těchto kontaktů, a také onen již zmíněný patrně starší původ hradu Lacembok.

Jaroš Lacembok se ostatně v roce 1356 svého podílu ve prospěch Jaroše z Mrdic vzdal, načež jeho jméno *est in tabulis deletum* (*bylo deskách zahlazeno*). Proč se Jaroš svého podílu vzdal, nevíme. Ne právě řídká mezera v pramenech nutí nás bohužel uchýlit se k výmluvě, to jest k sousloví

6) 1384: RT I, s. 498–499; 1414: AČ III, č. 151, s. 485; AČ XXXVI, č. 18, s. 499; 1415: AČ XXXVI, č. 54, s. 853–854; 1461–1465: RT I, s. 113–114; SEDLÁČEK, August: *Hrady XII*, s. 111–112; DURDÍK, Tomáš – BOLINA, Pavel: *Středověké hrady v Čechách a na Moravě*, Praha 2001, s. 165. Autorův terénní výzkum v červnu 2004; Souboř, o. Havlíčkův Brod; Alberovice, obec 5 km jihozápadně od Dolních Kralovic; PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách I*, s. 8.

ignoramus et ignorabimus (nevíme a nebudeme vědět).⁷⁾ Kontakty mezi oběma rody tím však nepřestaly, protože další, tentokrát mladší deskový vklad z 5. února 1382 oznamuje, že syn Jaroše zvaného Lacembok, Jindřich Lacembok řečený ze Strádova stal se poručníkem sirotků po Bernhardovi z Mrdic.⁸⁾

Držba, kterou Bernard v roce 1351 převáděl, ani zdaleka celým majetkem rodu erbovního znamení lekna nebyla. Převod týkal se hradu Mrdice (tak ve vkladu: *Mrdicz castrum*), k němuž patřil poplužní dvůr a polovina dalšího poplužního dvora v Kostelci, dále polovina městečka Heřmanův Městec a dvě poloviny patronátních práv, jedna v Heřmanově Městci, druhá v Kostelci, k tomu tři poddanské vesnice, zda celé nebo jenom jejich části, nevíme, a rovněž jejich příslušenství, v němž nechyběly rybníky a mlýny.

Tvrziště Mrdice nachází se v prostoru bažantnice něco přes půl kilometru od severního okraje Heřmanova Městce. V citovaném deskovém vkladu skutečně stojí slova *Mrdicz castrum*, tedy hrad, byť by na místě mnohem spíše byl termín „tvrz“ než „hrad“, protože dochované pozůstatky této fortifikace stačí plochou akropole pouze pro nerozsáhlé stavení, tehdy nepochybně věžovaté. *Mrdicz castrum* tudíž ve skutečnosti nebyl hrad, nýbrž pouhá tvrz, ale dobře opevněná několika valy a příkopy.

Říkat tomuto fortifikovanému objektu „hrad“ je v mluvě pramenů výjimka, také v jiných deskových vkladech týkajících se tohoto statku nacházíme vždy pouze slovo *municio* (*tvrz*), nikoliv hrad (*castrum*).⁹⁾

7) Pro zajímavost: Slova *Ignoramus et ignorabimus* použil nejprve v přednášce 14. srpna 1872 a brzy poté knižně du BOIS-REYMOND, Emil: *Culturgeschichte und Naturwissenschaften*, Leipzig 1872 (KASPER, Muriel: *Lateinisches Zitate-Lexikon*, Stuttgart 2003,⁴⁾ s. 136). Emila du Bois-Reymond(a) uvedl do české historické veřejnosti nedlouho potom Jaroslav Goll, a to ve studii *Dějiny a dějepis*, poprvé In: *Athenaeum* 6/1888, 7/1889, přetištěno In: GOLL, Jaroslav: *Vybrané spisy drobné I-II*, Praha 1928–1929, zde I s. 1–27.

8) 1351: RT I, s. 417; 1382: RT I, s. 471. K rodu erbu lekna TEPLÝ, Jaroslav: *Heřmanoměstecký statek ve 14. století*, Východočeský sborník historický 1, 1991, s. 13–48.

9) Heřmanův Městec, o. Chrudim; Kostelec u Heřmanova Městce je 2,5 km jihojihozápadně od Městce; Mrdice, zaniklá tvrz u Heřmanova Městce. Bohužel byl velmi dobře zachovaný areál tvrziště těsně po převratu 1989/1990 destruován; novopecení držitelé bažantnice se zřejmě domnívali, že všechny zákonné normy padají a zanikají v jejich prospěch. Bylo by záslužné takováto místa památkově chránit před barbarskými zásahy současných posthumních nájezdníků, snad jsou historické památky důležitější než úprava (ne)pochybnými privatizéry nakvap privatizované bažantnice.

V Chrudimsku, kam se Jaroš Lacembok z Chlumu přesunul, byl jeho držbou hrad Strádov. Viděno horopisně, zřícenina hradu Strádov i se svým užším okolím nachází se na rozmezí dvou nižších orografických jednotek, Kamenické vrchoviny a Skutečské pahorkatiny. Obě jednotky pak patří k celku vyššímu, jímž jsou Železné hory, jejichž západní hřeben zvedá se většinou příkře a zejména nad Čáslavskou kotlinou je převýšen až o 280 metrů. Severovýchodní a východní sklon Železných hor do Chrudimské tabule je naproti tomu povlnný, zde příroda žádné nápadné terénní rozhraní nevytvořila.

Největší vodotečí Železných hor je řeka Chrudimka, ve středověku zvaná Kamenice.¹⁰⁾ Mezi Křižanovicemi a Práčovem vyhloubila tato řeka údolí připomínající místy kaňon. Před vstupem do tohoto údolí nachází se lokalita Svídnice (294 m), takže jdeme-li od Svídnice proti proudu Chrudimky, konfigurace terénu se mění. Vpravo, ovšem asi pětaticet metrů nad námi, je nevelká lokalita Práčov (343 m) s kostelem, po naší levé ruce, ale zvedá se i zde do výše dobrých 30 až 40 metrů nad hladinu řeky skalní výběžek se stěnou téměř kolmou. Na plošině výběžku je zřícenina hradu Strádov (353 m).

Rozlohou byl to spíše hrádek, ale opevněním a polohou odolný hrad, připomínající orlí hnízdo. První pramennou zmínkou o tomto (odlehlem, tak alespoň v literatuře) hradu je predikát Jaroše zvaného Lacembok z Chlumu, a to v podobě Jaroš ze Stradova v zápisu z roku 1374.¹¹⁾ Text soudních knih pražské konsistoře je jednak prvním písemným pramenným dokladem o existenci hradu Strádova, ale také je, a to prostřednictvím predikátu, prvním pramenným dokladem o souvislosti Jaroše zvaného Lacembok s hradem Strádovem, byť souvislost byla asi starší a její počátek lze hledat patrně již před rokem 1360.

Predikát neříká ovšem, jaký byl Jarošův ke hradu Strádovu držební poměr, protože svým původem predikát nebyl než pouhým domicilem a tento rys mu dlouho zůstával. Jaroš tudíž na hradu Strádov a jeho statku mohl právě tak být pánem alodním, jako pánem zástavním. Na druhé straně je zase predikát „ze Stradova“ spolu se slovy *in Swidnicz Luthomislensis*

10) 1146–1148: ... *circuitus mete ... sunt autem hec: Camenica ex una parte ... (újezdu hranice jsou totiž tyto: Kamenice z jedné strany ...)*; CDB I, č. 158, s. 164.

11) 1374: *Jaross de Stradow, patronus ecclesiae in Swidnicz Luthomislensis dioecesis*, In: TADRA, Ferdinand (ed.): *Acta iudiciaria consistorii Pragensis I-VI*, Praha 1893–1901, zde I, s. 106. 1374; Křižanovice, o. Chrudim; Práčov, místní část Svídnice, o. Chrudim; Strádov, zřícenina hradu, o. Chrudim.

dioecesis co do určení místa zcela jednoznačný, protože v okruhu litomyšlské diecése jiné místní (ani pomístní) jméno „Stradov“ či „Strádov“ neznáme, jde tudíž spolehlivě o hrad Strádov nad Chrudimkou.¹²⁾

Hrad je situován tak, že jeho předhradí zabírá okraj plošiny nad hranou pravobřežní strany údolí Chrudimky, kdežto hradní jádro tísni se na skalnatém výběžku této údolní hrany nad stěnou téměř svislou, odhadem dobrých 30 až 35 metrů nad hladinou řeky. Od okraje plošiny, to jest od předhradí, je skalní výběžek s hradním jádrem oddělen mohutným příkopem, jenž snad zčásti je útvarem přírodním, z větší části je ale zřejmě dílem lidským, lomem z jehož vytěženiny byl Strádov postaven.

Nejpříhodnější přístup ke hradu je od jihu od silnice I/37. Ode vstupu do obory jdeme zcela zřejmě po trase původní středověké cesty od Nasavrk, cesty, jež se u hradu mění v pěšinu, rozdělující se buď dolů k řece a ke kostelu sv. Jakuba, nebo podél řeky ke Svídnicí. V pozdější době se vznikem obory, čímž máme na mysli sklonek století osmnáctého a pozdější století devatenácté, byla tato cesta několikrát upravována.

V roce 1457 mluví prameny o hradu Strádovu jako o hradu zbořeném, a tudíž neobývaném. Tudíž můžeme počítat s tím, že již nedlouho po tomto roce a jistě až do sklonku století osmnáctého ne-li déle, byla zřícenina zdrojem již nalámaného kamene, a pro zájemce tudíž příhodným lomem, k němuž nadto vedla sjízdná cesta. Kdo přijel pro kámen, bral zcela nepochybně to, co bylo nejdříve po ruce a co se nejsnáze odvezlo, takže nejprve odebíralo se z předhradí, a teprve potom došlo na hradní jádro, jež pro pěšího bylo přístupné špatně a pro vůz vzhledem k příkopu už vůbec nedostupné. A to mějme na vědomí jak při obhlídce, tak při průzkumu areálu hradu.¹³⁾

Na jihovýchodní straně hradního areálu proti terénu víceméně rovnému je předhradí opevněno dvojím příkopem a trojím valem. První val zdá se

12) Pravopis středověkých děl české proveniencie neznal označení kvantity, psal tudíž „Stradow“, kterýžto pravopis převzal SEDLÁČEK, August: *Hradly I*, s. 159 an; ten důsledně píše „Stradov“; tvar „Strádov“, tudíž s kvantitou, najdeme u PROFOUS, Antonín – ŠMILAUER, Vladimír – SVOBODA, Jan: *Místní jména v Čechách I-V*, zde IV, s. 178. Slovo „strádati“ znamená „uskrovnit se“, „skrovný“ znamená proto malý, nevelký. Souvisí snad místní jméno „Strádov“ se skrovnými rozměry jádra hradu Strádov? Srv. MACHEK, Václav: *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha 1971³, s. 580; *Slovník spisovné češtiny*, Praha 1978, s. 488.

13) Hrad Strádov a Slavická obora; zřícenina hradu Strádov ve skutečnosti není tak odlehlá, jak by se zdálo, protože od silnice II/37 Chrudim-Ždírec nad Doubravou ji dělí nanejvýše 300–400 metrů, zřícenina nachází se ale v oboře.

být nedokončen, jeho dokončení buď přerušilo cosi nenadálého, nebo bylo části jeho materiálu použito při zmíněných úpravách cesty ke hradu. Nejvýraznější je val druhý, tedy vnitřní, zdá se však, že to byl val s čelní plentou patrně na sucho, a že až odebíráním kamene a působením vegetace vše nabylo podoby pouhého hliněného valu. Třetí val je nevýrazný, což navozuje otázku, zda vůbec kdy byl dokončen.

Vstup do přehradí byl v místech, kde dnešní (ve své trase asi původní) cesta míjí čelo valu, musela zde být alespoň vrata. Stopy po bráně nejsou, mohla být dřevěná, ale právě tak může být absence stop výsledkem jak odvozu kamene, tak upravované cesty. V prostoru vstupu do předhradí stav pozůstatků po systému fortifikací a stav povrchu je zřejmě dosti změněn.

Starší literatura počínaje Augustem Sedláčkem zmiňuje na předhradí prohlubeň jako stopu po studni, a navíc zbytky sklepa, což je zachyceno v mapovém náčrtu, a evidováno je ještě na terénním náčrtu z října 1942. Za současného stavu je však důkladný průzkum téměř znemožněn nezvykle hustým mlázím kombinovaným s ostružinami, a to jak v letním, tak dokonce i v zimním času, čímž je průchodnost předhradí otázkou. Zástavba předhradí ostatně mohla být z větší části ze dřeva.

Po pravé, tedy po východní straně přístupové cesty je sice svah, ale lze tu předpokládat alespoň dřevěné ohrazení, nejspíše palisádu. Jihojihovýchodně od hradního jádra je terén zvlněn. Jestliže jest to stopa po ohrazení, pak by do sebe zavíralo terénní blok, jenž v dnešní podobě je oddělen úžlabím, původně mohl to být příkop. Jestliže byl tento terénní blok součástí hrzení hradu, a jest to pravděpodobné, pak jako vysunutě opevnění kryl bok hradního jádra, protože nebýt vtažení tohoto terénního bloku do obranného systému, nebylo by jádro hradu z této strany vůbec kryto, čímž by blok takto volný umožňoval přisunutí obléhacích strojů až k jádru hradu, a proto střelbu na krátkou vzdálenost. Nicméně stopy po ohrazení zdívelem na okrajích bloku nejsou. Bylo-li tu ohrazení, bylo buď zdívo beze zbytku vybráno (místo jest to snadno přístupné), nebo bylo ohrazení bloku pouze srubové. Blok je chráněn také přírodou, protože ze tří stran je svah, jenž padá k severu, k východu i k jihu poměrně prudce do údolí Chrudimky a do bočního údolí Ochozského potoka.¹⁴⁾

Hradní jádro nestojí na nepravé ostrožně nad soutokem dvou vodotečí, jak se někdy píše, nýbrž od soutoku poněkud k jihozápadu tak, aby byl využit skalní výběžek, takže špice vlastní ostrožny je volná. V důsledku

14) Vysunutá opevnění viz DURDÍK, Tomáš – BOLINA, Pavel: *Středověké hrady v Čechách a na Moravě*, Praha 2001, s. 69.

toho je hradní jádro na severu chráněno již shora zmíněnou téměř kolmou stěnou tohoto skalního výběžku. Na západě je chráněno svahelem, jakož i svahy k Chrudimce a k potoku na straně protější. Zdá se, pokud ovšem našemu pozorování někde nebrání suť zříceného zdiva, že všude stavělo se na živou skálu, což vůbec nejlépe je vidět u paty plášťové hradby.

Překonavše hluboký a široký příkop, vstoupili jsme tedy do hradního jádra a ocitli jsme se tváří v tvář stavu, pro nějž August Sedláček na jednom místě *Hradů* právem užil novozákonního obratu „*ohavnost spuštění*“.¹⁵⁾ Ve frazeologii věku počítačů jest sice tento biblický obrat těžko odpustitelným archaismem, ale pro to, co před sebou vidíme na Strádově, lepší výraz není, nakonec je proto až s podivem, že v této spoušti lze se vůbec ještě orientovat.

Hradní jádro je přizpůsobeno skalnatému výběžku, který má půdorys nepravidelného poněkud zploštěného kruhu, pročez hradní jádro Strádova bylo půdorysem terénu okrouhlé. Na východním boku jádra týčí se torso mohutné konvexní plášťové hradby, založené na živé skále, na jednom místě z vnějšku dobře deset, ne-li jedenáct metrů vysoké. Na západním boku jádra však tato plášťová hradba není a stopy po ní povrchově zjistitelné nejsou. Spoušť dovoluje popsat zástavbu jádra jenom v omezené míře, tudíž pouze v hlavních obrysech. Poznání je znesnadněno tím, že vnějšek kamenné masy hradu zřítíl se zčásti ven do příkopu, kdežto větší část masy zdiva zavřela se dovnitř. Mezi plášťovou hradbou a hranolovou stavbou je volný prostor. Větší část západní části jádra je vyplněn hranolovou stavbou, jež vzhledem k ochraně vstupu do jádra a k nevelkému prostoru asi byla věžová. Směrem k předhradí stojí tato stavba na hraně příkopu, čímž zároveň tvoří čelní zeď hradního jádra, protilehlá strana je víceméně rozrušena. Hranolová stavba byla rozdělena zdí. Její východní polovina sloužila jako vstupní trakt, protože ve vnější zdi je segmentově klenutý dveřní otvor; je sice v zásypu, ale podle terénu byl v přízemí. Západní část hranolové stavby je s těžší čitelná. Na západním boku jádra zcela chybí plášťová hradba a zdá se proto, že (alespoň v poslední fázi ještě obydlého hradu) mohla v její roli vystupovat vnější strana hranolové stavby, jež ovšem není konvexní, ale rovná. Zda jde o stav původní, či o stav vzniknuvší až s (námi) předpokládaným pozdějším vznikem hranolové stavby, nelze zatím za dnešního stavu zříceniny povědět. Ani severní část hradního jádra není valně čitelná. Mohlo tu být malé nádvoří, ale právě tak zde, aniž by byly zanechány povrchové stopy,

15) *Cum videretis abdominationem desolationis...*; Matouš 24, 15–35.

mohla být druhá hranolová stavba. V takovém případě by složení hradu připomínalo značně miniaturizovanou dvoupalácovou dispozici.

V hradním jádru je však nápadné, že dvě části stavby k sobě nepatří, totiž vnější konvexní plášťová hradba a uvnitř pláště hranolová stavba, ať již touto stavbou byl (dvoj)palác, nebo (obytný) donjon. Samy o sobě jsou jak plášťová hradba, tak hranolová stavba logické, avšak není každá část svědkem jiné doby? Ptáme se tudíž: Není vnější plášťová hradba starší a hranolová stavba mladší? Interpretujeme-li konvexní hradbu správně jako plášťovou, nehodil by se k ní lépe bergfrit se vstupem na úrovni nadpřízemního podlaží a za ním pak nevelký palác v místě severního prostoru? Hranolová věžovitá stavba v čele hradního jádra totiž s plášťovou hradbou nekoresponduje, zejména ne proto, že je přístupná z přízemí.

Tím obhlídka (ovšem pouze vnější), nikoliv stavebně-historický průzkum, vyvolává otázku, zda jádro hradu Strádova neprošlo přestavbou, zda do staršího pláště nebyla vložena mladší hranolová stavba, jež v jedné polovině přízemí sloužila jako vstup, ve druhé polovině byla obytná. Z toho pak vyvstává otázka další, přiznáme, že poněkud odvážná, zda se nedíváme na hrad z počátku čtrnáctého století či snad dokonce na hrad ještě starší, hrad s plášťovou hradbou, za níž stál bergfrit, nahrazený (patrně) ve čtrnáctém století dvoudílným hranolovým donjonem, určeným na rozdíl od dob vzniku hradu k pohodlnému bydlení. Dosavadní literatura uvažuje střízlivěji takto: Hrad Strádov je z první poloviny století čtrnáctého, jádro tvořil hranolový donjon, leč jako variantu nelze vyloučit ani dvoupalácovou dispozici.¹⁶⁾

Pro užší okolí hradu Strádova je nejstarší zprávou půhon z roku 1318, týkající se několika osob a lokality Nasavrky 11 km jižně od Chrudimě. Půhon byl podán Vikardem z Polné a vinil Konráda z Nasavrky a pět dalších jeho vladyckých kumpánů takto: ... *Wykardus de Polna conqueritur super ... Cunrat de Nassawyrk ... (Vikart z Polné žaluje ... Kunráta z Nasavrky ...)*, protože Kunrát a jeho spřeženci loupili ve vesnicích Brzkov a Hrbov, to jest v příslušenství Vikardova statku hledícího ke hradu Polná. Nelze sice dost dobře rozhodnout, zda akce byla izolovanou pustou loupeží, nebo součástí války mezi králem Janem z Lucemburku a šlechtou (a pro cíl a účel studie to prioritní není), ale podle vzdálenějších i bližších historických paralel šlo asi o variantu druhou.

16) DURDÍK, Tomáš: *Encyklopedie českých hradů*, Praha 1995, s. 270–271; srv. TEPLÝ, Jaroslav: *Hrad Strádov*, Zpravodaj Univerzity Pardubice 11, 2005 a 12, 2006, čísla 40 až 45, poznámky k textu.

Pro náš cíl je podstatnější zjištění, že sídlení v Nasavrkách v roce 1318 již existovalo, a že to zřejmě bylo sídlení vesnické s tvrzí nebo alespoň s pouhým vladyckým dvorem. Co se nedozvídáme je, zda měly Nasavrky již tehdy kostel. Spíše ne, protože pramenně je kostel v Nasavrkách zmíněn až v listině z 3. prosince 1349 jako ... *ecclesia...in Nassawrk* ...; navíc pak dnešní vnější podoba svědčí spíše na století čtrnácté.¹⁷⁾

Shora zmíněná lokalita Nasavrky dostala listinou Karla IV. z 29. března 1360, vydanou na základě prosby olomouckého biskupa Jana [Očka z Vlašimě], právo týdenního trhu, a to s určením řídit se městským právem chrudimským. Tudíž jak de facto, tak de iure, stala se ves Nasavrky městečkem, protože v listině výslovně stojí: *opidi Nassawrk – městečka Nasavrky*.¹⁸⁾

Nedlouho potom následuje listina opět Karla IV., tentokrát z 11. června 1360, již *Jaroslavus de Lacenzbok* ... kdysi služebník ještě krále Jana, dostal povolení ...*in villis suis infrascriptis Hosticzow, Schonow, Lupolticz, Hastrwlicz ... thabernas instaurare valeat et ibidem cerevias braxari fieri et propinari permittere* (...ve svých nižepsaných vesnicích Hosticzow, Schonow, Lupolticz, Hastrwlicz krčmy zřizovati a tamž piva vařiti a čepovati ...).¹⁹⁾

17) 1318: RT I, Quaterni citationum, č. 203, s. 56; 1349: CDM VII, č. 974, s. 676–677; ad 1349: Nasavrky, kostel sv. Jiljí: „... *kostel pochází ze čtyřicátých let 14. století, gotické je i zdívo lodí a nepochybně i spodní část věže.*“; LÍBAL, Dobroslav: *Katalog gotické architektury v České republice*, Praha 2001, s. 273. Nasavrky, o. Chrudim; Brzkov, o. Jihlava; Hrbov, o. Jihlava.

18) 1360: RBM VII/2, č. 468, s. 301.

19) 1360: RBM VII/2, č. 539, s. 341. Lokalizace tří z oněch čtyř vsí je následující: *Hosticzow* = Hostačov, o. Havlíčkův Brod; *Lupolticz* = Lipoltice, o. Pardubice; *Hastrwlicz* = Hostovlice, o. Havlíčkův Brod; srv. SEDLÁČEK, August: *Místopisný slovník historický*, Praha s. d. [1908], s. 254; PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách I*, s. 727, heslo Hostovlice 1; K Lipolticům viz též ŠIMÁK, Josef Vitězslav: *Středověká kolonisace v zemích Českých*, Praha 1938, s. 1199, pozn. 3. Potíže v lokalizaci dělá tudíž pouze místní jméno lokality *Schonow*, až dosud lokalizována nebyla. Dva Šonovy jsou v Čechách severovýchodních, za Šonov třetí pokládá literatura (viz PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách IV*, s. 290, č. 1, 2, 3) místní jméno *Senowa*, což jest jedno z místních jmen v deskovém vkladu z roku 1392 (viz RT I, s. 547) jako lokality příslušné k hradu Rychmburk. Antonín Profous osadu ani nelokalizuje, ani ji neztotožňuje s některým místním jménem osady existující či již zaniknuvší. Autor předložené studie v rozpravě o statku hradu Rychmburk toto místní jméno (*Senowa*) z vkladu z roku 1392 ztotožnil s dodnes existující lokalitou s místním jménem Čachnov (o. Chrudim) přičemž původní podoba místního jména Čachnov musela být *Schönau*. Pravděpodobnost této lokalizace je sice (podle autorova názoru) značná, nicméně ztotožňování místních jmen

Z roku 1371 jsou o Jarošovi zprávy dvě. První je listina avignonské kurie z 27. dubna 1371, jíž se *Jarossio de Laczenbok militis Pragensis diocesis et Agneti, uxori eius*, uděluje *absolutio plenaria in mortis articulo*, úplné rozhrěšení v případě smrti.²⁰⁾ Druhá listinná zpráva je jenom o málo mladší. Je z 11. července 1371, opět z prostředí papežské kurie a obsahuje pro nás důležité a nepochybné sdělení, totiž že to byl ... *nobilis vir Jarossius de Laczenbok, miles Pragensis diocesis* ..., jenž založil, nechal postavit a zároveň dotoval kostel svatého Jakuba ve Svídnici u kláštera (správně: „proboštvství“) kláštera sv. Benedikta v Litomyšlské diecési.²¹⁾ Známe tak alespoň jméno Jarošovy manželky, nikoliv ale její rodovou příslušnost.

Posledním vystoupením Jaroše z Lacemboku v písemných pramenech jsou (již jednou shora citované) řádky z roku 1374 v Soudních knihách konsistoře pražské: jako *passus*: ... *Jaross de Stradow, patronus ecclesie in Swidnicz Luthomislensis*. A protože po roce 1374 Jarošovo jméno v dochovaných pramenech již nepřichází, asi lze mít za to, že někdy potom odebral se Jaroš ze Strádova cestou všech lidí, a s tímto světem se rozžehnal. Datum jeho smrti neznáme, ale mohl již být letitý, vždyť sloužil ještě králi Janovi, nevíme bohužel ve kterých letech. Zato lze se slušnou dávkou pravděpodobnosti předpokládat, že místem jeho posledního odpočinku stal se kostel svatého Jakuba nad Svídnicí.²²⁾

Již jednou zmínili jsme kostel svatého Jakuba v lokalitě s dnešním místním jménem Práčov. Ve středověkých pramenech ovšem místní jméno Práčov nenalezneme, takže kostel je častěji jmenován jako *ecclesia sancti Jacobi supra Swidnicz (kostel svatého Jakuba nad Svídnicí)*. Pánem jeho patronátního práva byl před rokem 1374 (nevíme ale od kdy) Jaroš z Lacemboku, jenž velmi pravděpodobně držel také Svídnici. Sepětí s hradem Strádovem bylo dáno již tím, že kostel byl na dohled z hradu, a to přes údolí řeky Chrudimky; dnes řeka obojí spíše rozděluje. Nezapomeňme ovšem, že les na obou březích řeky naprosto znemožňuje vizuální kontakt.

ze středověkých listin podobá se plavbě mořem s četnými úskalími, takže otázku „*Schonow*“ z listiny z 11. června 1360 lze také pokládat za otevřenou; viz TEPLÝ, Jaroslav: *K lokalisaci osad statku hradu Rychmburk v roce 1392*, Scientific Papers of the University of Pardubice 4, 1998; 5, 1999; 6, 2000; zvl. 4, 1998, s. 144.

20) STLOUKAL, Karel (ed.): *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia IV/1 (1370–1372)*, Praha 1949, č. 180, s. 109.

21) Tamtéž, č. 228, s. 136–137.

22) 1374: TADRA, Ferdinand (ed.): *Acta iudiciaria consistorii Pragensis I–VI*, zde I, s. 106. Zmínka o službách za krále Jana je ve shora citované listině Karla IV z 11. června 1360, RBM VII/2, č. 539, s. 341.

Svidnice, lokalita, nad níž na návrší kostel stojí, má první pramennou zprávu, a tím *eo ipso* také zprávu o kostelu (s vysokým stupněm pravděpodobnosti již tehdy) svatého Jakuba a také o faře, jakož i o jejím farním obvodu, v listinách z let 1349–1351. Jsou to listiny, jimiž se předávaly kostely, fary a jejich obvody nově vznikajícímu a vznikuvšímu biskupství v Litomyšli.²³⁾ O podobě kostela sv. Jakuba nad Svidnicí v letech 1349–1351 nevíme nic určitého, takže to, co nyní vyslovíme, budou na první pohled pouhé dohady, jež se naštěstí opírají reálná fakta.

Na kostelu sv. Jakuba na Práčově (343 m) je především nápadná jeho poloha na návrší, převyšujícím o padesát metrů lokalitu Svidnice vzdálenou od kostela (294 m) půldruhého kilometru severněji. Tato jeho zvýšená poloha sama o sobě naznačuje, že původ kostela by mohl náležet k té či oné fázi christianizace našich zemí.²⁴⁾

V letech 1349–1351 mohl být kostel nad Svidnicí zcela dobře stavbou dřevěnou, ale právě tak mohl být již stavbou kamennou, nejspíše románskou. Říci o tom něco snad by mohl potenciální archeologický výzkum, ale bude znesnadněn tím, že situace kostela sv. Jakuba je překryta dnešní kostelní budovou, dílem Jaroše z Lacemboku a dalšími stavebními zásahy. Vždyť jenom dnešní podlažní úroveň lodi je proti středověku zvýšena o 80 až 100 cm. Na druhé straně je tu relativně nedávný stavebně-historický výzkum, jenž konstatoval, že ... *v principu nelze vyloučit ani možnost, že zesílená spodní část severní stěny [kostela] je pozůstatkem nějaké starší stavby.*²⁵⁾

Všechny tyto dohady o možných počátcích svatyně navíc jsou komplikovány tím, že část areálu dnešní osady Práčov kryje se s areálem hradiště z pozdní doby bronzové, osídleným (znovu, nebo průběžně?) ještě v raném středověku. Z areálu tohoto hradiště by mimo jiné nálezy byl pro naše otázky asi nejzajímavější bronzový raně středověký křížek.²⁶⁾

23) 1349: CDM VII, s. 676–677; CDM VIII, č. 52, s. 26–27; 1350: RBM V/3, č. 986, s. 490; 1350: listina ze 4. prosince 1350, orig. lat. SOA Svitavy, MA Litomyšl, Listiny č. 9 (RBM V/3, č. 986, s. 490); 1351: MVB I, č. 1333, s. 700–703. Průběh vzniku litomyšlského biskupství a nové diecése stále ještě nejlépe vykládá NEJEDLÝ, Zdeněk: *Dějiny města Litomyšle a okolí I*, Praha 1903, s. 93–140.

24) Srv.: ... *svatyně, situované často v nápadných polohách...*; ŽEMLIČKA, Josef: *Venkovské románské kostely*, In: *Přemyslovci*, Praha 2009, s. 270.

25) SOMMER, Jan: *Kostel v Práčově, zapomenutý klenot lucemburské gotiky*, Zprávy památkové péče 61, 2001, s. 204–212, zde s. 206, pozn. 8.

26) DIVIŠ, Václav: *Práčov, staré hradiště*, Památky archeologické XIV, 1887–1889 (přetištěno jako DIVIŠ, Václav: *Práčov, staré hradiště*, In:

Snad okolo roku 1360 vzniklo v okolí či v prostoru kostela sv. Jakuba nad Svídnicí probošství kláštera benediktnů v Podlažicích. Umístění probošství přesněji neznáme, byť v literatuře bývá víceméně tradičně kladeno k jižní straně kostela sv. Jakuba.²⁷⁾

Užším okolím hradu Strádov máme na mysli prostor, jehož severojižní osou jsou lokality Svídnice na severu a Nasavrky na jihu; prostor v délce asi pěti kilometrů, jehož západovýchodní osou jsou potok Debrný a část toku Chrudimky u (bývalého) mlýnu Peklo na západě, a lokalita Obořice na východě, prostor v šíři asi tří kilometrů.

Širším okolím, chceme-li, tedy regionem, myslíme staré (to jest středověké) Chrudimsko mezi velkým ohybem Labe na severu a příhraničím k Moravě na jihu, v jehož téměř geometrickém středu leží hrad Strádov. Jakožto správní celek hradské soustavy je Chrudimsko (*provincia Chrudimensis*) doloženo k roku 1134 u Kanovníka vyšehradského, hrad Chrudim jako hrad knížecí je jmenován Kosmou k roku 1055. Místní jméno Chrudim (v podobě *in ... Crudimi*), ač zřejmě jako *pars pro toto* za celou provincií Chrudimsko, najdeme ve spurii z třináctého století, jest to zakládací listina pro klášter v Břevnově, hlásící se do roku 993. Před knížecím hradem Chrudim lze si snad představovat tržiště, tudíž alespoň zárodek osady.

Bratr knížete Vladislava II., Děpolt (I.), dostal Chrudimsko jako úděl před rokem 1182, jeho syn Děpolt II. držel v letech 1204–1214 Vraclavsko,

Památky Pardubic a okolí, Pardubice 1917, s. 11–18); CHYTIL, Karel: *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Chrudimském*, sv. XI, Praha 1900, s. 181–182; SEDLÁČEK, August: *Paměti kláštera v Podlažicích*, Method 29, 1903, s. 6–11; ŠIMÁK, Josef Vítězslav: *Středověká kolonisace v zemích Českých*, s. 1252; SKLENÁŘ, Karel a kol.: *Archeologické památky: Čechy, Morava, Slezsko*, s. 175; VLČEK, Pavel a kol.: *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997, s. 656; PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách III*, s. 451, heslo Práčov č. 2; BOHÁČ, Zdeněk: *Postup osídlení a demografický vývoj českých zemí do 15. století*, Historická demografie 12, 1987, s. 59–87.

27) Probošství zaniklo, jeho zkáza bývá spojována s jedinou zprávou o jeho napadení, a to v textu B *Starých letopisů českých* s datováním 9. února 1421, jehož původ je s velikou pravděpodobností východočeský; viz CHARVÁT, Jaroslav (ed.): *Staré letopisy české, Dílo Františka Palackého II*, Praha 1941, s. 47; TÝŽ (ed.): *Ocenění starých dějepisců českých, Dílo Františka Palackého I*, Praha 1941, s. 278; KAŠPAR, Jaroslav: *Staré letopisy české*, In: *Ze Starých letopisů českých*, Praha 1980, s. 454 (pozn. 33), s. 464.; srv. též TEPLÝ, Jaroslav: *Počátky a první rozvoj husitského revolučního hnutí ve východních Čechách*, Dějepis ve škole 3, 1956, s. 65–72; zde jsem k dobývání probošství husity zaujal stanovisko zcela netradiční, srv. FRAJDL, Jiří – ZIKMUNDA, Vlastimil: *Listy z dějin východních Čech*, Pardubice 1965, s. 200; URBAN, Jan: *Husitství ve východních Čechách II*, Historie a vojenství 41, 1992, s. 9–18.

Chrudimsko, Čáslavsko a Kouřimsko. Lokace Chrudimě jako královského města je nejspíše dílem doby Přemysla II. před rokem 1268.²⁸⁾

V jedenáctém, ve dvanáctém a ve třináctém století byly hory, kopce a údolí stejné jako dnes, takže orografická a hydrografická podoba se příliš změnit nemohla. Novými prvky ve vodopisném obrazu, nehledě na kanalizaci úseků řek a potoků, jsou pouze rybníky a přehradní nádrže. Zato zcela jinak než dnes tehdy vypadala lesní pokrývka. Musela být neskonale hustší, takže v lesích byly vesnice a knížecí hrady učiněnými ostrovy.

Zobrazme tuto hustotu na místním příkladu vytěženém z pramenů: Listina (bez denního a měsíčního data) vydaná v roce 1229 Přemyslem Otakarem I. popisuje terén u Medlešic takto: ... *silvam nostram ville Mesilessicz adiacentem dedimus ex mera nostra liberalitate* ... (...les náš ke vsi Mezilešice dosahující dáváme z naší náklonnosti...), [v tomto případě Opatovickému klášteru]. Ves Medlešice (3,5 kilometru severoseverozápadně od centra Chrudimě) byla podle svého místního jména *Mesilessicz* obklopena lesy, patrně tak, že původně musely dosahovat až k Chrudimi a roku 1229 alespoň na jedné straně až k vesnici, zatímco dnešní stav je takový, že nejbližší skutečný les (nikoliv remíz) je od Medlešic téměř sedm kilometrů na jih. Překvapující je, že toto zalesnění začíná ještě dnes na jižní straně od Chrudimě vzdušnou čarou sotva 1 500 metrů od úplně nejjižnějšího cípu zástavby města a táhne se, pochopitelně se sídelními přerušeními, až na hranici s Moravou.²⁹⁾

Čtyři a půl kilometrů jižně od Chrudimě je ve zmíněných lesních tratích kóta 380 m Králové hůra, jejíž pomístní jméno je jedním z dokladů, že

28) 993: (sp.) CDB I, č. 375, s. 347–350; 1055: Kosmas II 13, FRB II, s. 89; 1134: Kanovník vyšehradský, FRB II, s. 217 an.; před 1182: Letopis Jarlocha, opata kláštera Milevského, FRB II, s. 461, 479; 1204–1214: CDB II, č. 112, s. 107.

Před 1268: V Chrudimi je pro rok 1268 doložen plebán Konrád ([*Conr*] *adus plebanus de Chrudin*- CDB V/2, č. 546, s. 107–108); proto je Chrudim pokládána za lokované město již k roku 1268. Do jisté míry to podporují slova ... *civitatem nouam apud Črudin antiquam, eidem loci proximitate contiguam, fundari volumus et mandamus* ..., pocházející ovšem z formuláře a datovatelná tudíž pouze rámcově (ČELAKOVSKÝ, Jaromír: *Sbirka pramenů práva městského království Českého II*, Praha 1895, č. 24).

Do jisté míry uvedená adjektiva „*nouam*“ a „*antiquam*“ odpovídají situaci, „novou“ zdá se být lokovaná osadou, „starou“ zeměpanským hradem; srv. ŠIMÁK, Josef Vítězslav: *Středověká kolonisace v zemích Českých*, s. 1241, p. 2; HOFFMANN, František: *České město ve středověku*, Praha 1992, rejstř. s. 436.

29) 1229: CDB II, č. 324 s. 327–329; Medlešice, o. Chrudim.

lesní komplexy na jih od Chrudimě byly původně držbou zeměpanskou;³⁰⁾ takže část těchto komplexů po vzniku institutu věnných měst patřila k držbě královského věnného města.

Již od jedenáctého století se z této zeměpanské lesní držby vydělovaly, a to jako donace převážně institucím církevním, větší i menší kusy půdy v podobě újezdů a ochozů (*circuitus, districtus, silva; circuitio*), někdy bývala tato půda zcela neosídlena, častěji však, jak se zdá, alespoň zčásti již osídlena. Tyto újezdy a ochozy byly svěřovány především klášterům, ale také kapitulám a biskupstvím, přičemž dodejme, že jistou zvláštností Chrudimska byla absence donací svěřovaných kapitulám.

Ve sledovaném území táhnoucím se od Chrudimě k jihu až téměř ke hranicím s Moravou nachází interpretace pramenů pět takových újezdů či ochozů. Nejstarší z nich (ten však nikoliv s pramenně doložitelným termínem *circuitus*) je ve spuriu listiny knížete Vratislava I., představujícím se jako zakládací listina kláštera v Opatovicích z roku 1073. Klášteru svěřený půdní fond popisuje listina plasticky a celkem přesně; pro účel této stati je však podstatný pouze jeden jeho díl, a to mezi lokalitou Hlína a (dnešním) Anenským potokem, jest to díl, jež později drželi benediktini v Podlažicích.

Další donací v tomto lesním komplexu byl újezd Bojanovský benediktinů ve Vilémově, dále pro nás zajímavý ochoz Nasavrecký biskupů Olomouckých, dále újezd Slubičský řádu německých rytířů, dále újezd Libický biskupů olomouckých.³¹⁾

Obraz hradu Strádova a kostela svatého Jakuba, jakož i souhrn zpráv o Jarošovi z Lacemboku alias ze Strádova čerpali jsme jak z pramenů písemných, tak z pramenů hmotných. Co však v celém textu takřka nepadlo,

30) ... *pojetí, že kmenové území je majetkem kmene a disponuje s ním kmenový kníže, bylo základem pojetí raně středověkého ...*; viz HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v Českých zemích*, Praha 2007³, s. 7.

31) TEPLÝ, Jaroslav: *Příspěvek k problematice okrsku zvaného v listinných pramenech „circuitus“*, Východočeský sborník historický 6, 1997, zvl. s. 19–24, 26–32; TEPLÝ, Jaroslav: *Feudální pozemková držba ve starém Chrudimsku*, Pardubice 1997; Týž, *Také vesnici Hlínu, jíž se říká u kostela ... a ochoz lesa blízko téže vesnice až k řece Rokytné a až k lesu Vrbatovu a Zdeslavovu* (Lesní trati a opevněná sídla na okraji zeměpanského hvozdu.), Scientific Papers of the University of Pardubice. Faculty of Humanities, Serie C. 9, 2003, s. 5–32; Týž, *Vznik feudálního statku Nové Město*, Theatrum historiae 1, 2006, s. 25–68; Týž, *Bojanovský újezd neboli districtus Boyanouyensis v letech 1329–1419*, Východočeský sborník historický 18, 2010, s. 93–150.

je zmínka o statku, jež hrad Strádov držel, byť ke každé větší středověké fortifikační stavbě (nadto k hradu) nějaký statek patřil, lépe řečeno patřili k němu poddaní v jedné či více vsích a velmi často také městečko, což tvořilo statek čili *bona* pramenů, zejména pak deskových vkladů.

Na základě dlouhodobého studia problematiky včetně analýzy pramenů došli jsme k závěru, že první použitelnou pramennou dokumentací pro statek hradu Strádova je až zástavní zápis z 8. března 1438.³²⁾ Tento pramenný dokument, pocházející nejspíše z let 1436–1437, jest sice soupisem držby ke hradu Strádova, leč zjevně je původní stav lokalit doplněn přírůstky především z let husitské revoluce.

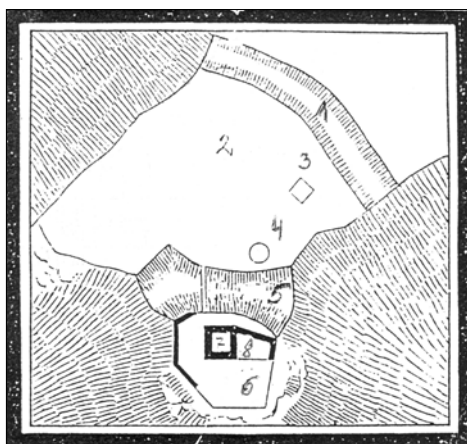
Tímto původním statkem byl miniaturní újezd, lépe řečeno spíše ochoz, dokumentovaný velikostně již místním jménem osady Ochoz (438 m) a také pomístním jménem kóty 520 m Ochoz. Další osady tohoto „územíčka“ jsou Nasavrky (485 m), Bratroňov (440m), Nová Ves (538 m), Obořice (420 m). Snad bych ještě připojil Drahotice (412 m), ale jenom se zdráháním, a právě tak nerad osady Vysonín (333 m) a Svídnice (294 m), obě jsou již ve starém sídelním území.³³⁾

32) AČ XXXVII, s. 149; Tamtéž, s. 138 č. 38, pozn. 17.

33) Analýza textu z roku 1438 a úplná rekonstrukce statku hradu Strádov z let cca 1350–1374 tudíž budou součástí jiné studie, do níž konec konců náleží především časově. Studie, jež se bude zabývat proboštvím při kostelu svatého Jakuba nad Svídnicí, hradem Strádov, ale také rodem erbu stupňovitě děleného, rodem píšicím se z Chlumu a z Lacemboku, jehož členové ve století patnáctém ještě existovali. Hrad Strádov jako funkční fortifikace byl v provozu ještě v první třetině patnáctého století.

Chlum (Chloumek) u Mladé Boleslavě. Příkop na severozápadní straně, vnější stěna valu. Současný stav. Foto J. Teplý.

Plán Strádova: 1 příkop předhradí, 2 předhradí, 3 sklep, 4 studeň, 5 příkop ke hradu, 6 hrad, 7 věž, 8 vedlejší stavení.

Hrad Strádov, terénní náčrt. August Sedláček: *Hrady, zámky a tvrze I*, Praha 1882.

Hrad Strádov. Příkop před hradním jádrem. Současný stav. Foto J. Teplý.

Hrad Strádov. Torso pláštěové zdi na severovýchodní vnější straně hradního jádra. Současný stav. Foto J. Teplý.

STRÁDOV CASTLE AND JAROŠ LACEMBOK OF CHLUM

The present study dealing with Strádov castle and its owner belongs to the scope of the wide-ranging research, namely the research focused on settlement and possession of land, in particular in the region of Eastern Bohemia in the pre-Hussite period of Czech history. The study is based firstly on written sources, not numerous in fact, and secondly on material sources, i.e. on the castle, appearing to be in the condition of a ruin, which is a bit difficult to understand, however; the terrain in which the study has been set is part of the material source base which is easier to understand.

Jaroš of Strádov alias of Chlum, belonging to the family branch of Chlum called the Lacemboks, who first appeared in written sources in the surroundings of Mladá Boleslav, but later in the area to the south of Čáslav in the fourteenth century, and then in the territory around Chrudim where Strádov castle is also found, is the protagonist of the study. The core of the study is therefore firstly an image of Jaroš called Lacembok, secondly the remains of Lacembok and Strádov castles. Lacembok castle is older than the current literature assumes, and the same probably applies to Strádov castle as well. The study itself is set in a wider context monitoring the settlement of the region in progress. Another study, dealing with the development of Strádov castle possession both in the fourteenth and the fifteenth centuries, is to follow.

